

Civilizația maya clasică (~250-900 p.Hr.) este un subiect pe cât de popular, pe atât de neînțeles de către publicul larg. Popularitatea îi asigură perpetuarea cercetărilor arheologice, dar în același timp permite învestirea acestei civilizații fascinante cu o sumedenie de temeri și prejudecăți europene. În ciuda eforturilor recente de a corecta concepțiile despre mayași, aura romanțată de mister ce îi înconjoară pare a crește. Aceasta se datorează probabil și faptului că lumea omului modern s-a fundamentat mai mult pe culturile din Mesopotamia, Grecia, Roma, Egipt sau China, care au oferit bazele instituționale, artistice, politice, sociale; în vreme ce mayașii au rămas o bună bucată de vreme într-un con de umbră totală. Civilizația maya a avut un slab ecou asupra vieții contemporane în general, iar când a fost redescoperită s-a preferat infuzarea ei în mit, lăsându-se la o parte detaliile istorice în favoarea sondării profețiilor și complicatelor calendare.

Lumea veche nu a avut contact cu mayașii până în 1502, dar o redescoperire treptată are loc abia începând cu secolul al XIX-lea. Poate că mayașii nu au contribuit foarte mult la moștenirea omului modern, dar cu siguranță că au influențat considerabil imaginația culturală colectivă. Sunt o prezență remarcabilă în cartea lui Jared Diamond, "Collapse", sau în sângerosul film al lui Mel Gibson, "Apocalypto", opere în care golurile arheologice și documentare se acoperă cu tot soiul de misticisme și ideologii mai mult sau mai puțin dubioase. În fond, poate că nu trecutul așa cum a fost este important în gândirea și devenirea noastră, ci mai degrabă lacunele și ambiguitățile istoriei, care ne permit să ne exercăm logica imaginarului. În ceea ce-l privește pe greci, romani sau chinezi, civilizațiile lor sunt multe prea bine documentate pentru a permite prea multă imaginație. În schimb cu mayașii putem să jonglăm.

Un mit recurent este cel al pacifismului mayaș, cum că, dincolo de ritualurile sacrificiale destul de brutale, poporul aprecia în mod deosebit pacea. Mitul pacifismului mayaș era ce-i drept un refugiu intelectual atractiv în timpul, să zicem, războiului din Vietnam, când se sapă de pildă impozanta fortificație de la Becan. Rădăcinile mitului se întind însă prin anii 1880. Mayașii erau considerați un popor deosebit, cu preocupări creative și intelectuale, care s-a sustras ciclurilor conflictuale atât de comune în restul lumii. Această viziune extrem de bucolică și idealizantă a culminat în anii '40-50, în perioada postbelică.

Maya devenise o concretizare a miticei Shangri-La portretizate de James Hilton, cimentând imaginarul colectiv, iar arheologii nu s-au străduit foarte tare să-l suprimă. Datorită lipsei firii belicoase, mayașii erau unicat în lumea antică, în afara evoluției culturale mainstream. Această reputație a adus și foloase imediate, crescând fondurile de cercetare.

Mitul a luat naștere în ciuda dovezilor destul de consistente în favoarea preferinței mayașilor pentru violență și război, și cu siguranță că atunci când i-au întâlnit pe spanioli în secolul al XVI-lea pacea nu a fost o opțiune, conform propriilor tradiții istoriografice. Din anumite motive, arheologii nu au insistat asupra desființării mitului, ba mai mult, au perpetuat un vid informațional care a condus la ceea ce Schickel numea “reinventarea mitică”. Scrierea maya nu a fost descifrată mai devreme de 1960 și abia de atunci ideea civilizației pașnice și misticismul care o învăluia au început a fi combătute, odată ce a ieșit la iveală faptul că vendetele dinastice, distrugerile totale de orașe și înrobirea unor populații întregi erau practici recurente.

Mitul s-a întors la 180 de grade, transformându-i pe mayașii iubitori de pace în adepți ai militarismului de tip aztec sau assirian. Și perspectiva aceasta este dusă uneori la extrem, în momente când lumea contemporană este amenințată de forme sinistre de violență. Cel mai probabil, mayașul de rând se implica rareori în război și asista la un număr redus de sacrificii. Oricum, cert este că civilizația nu mai poate fi oferită ca exemplu de echilibru politic și viziunea asupra ei ar trebui un pic restructurată.

Sunt multe probleme care necesită lămurire și care sunt de mult timp în atenția cercurilor științifice: care a fost contextul cultural mai larg al apariției civilizației maya? Ce factori climatici au favorizat dezvoltarea? Ce știm despre populație, organizare socială, control politic? Cu ce se făcea comerț? Cum se explică colapsul? Cum i-au perceput spaniolii? Ușor nu se poate răspunde acestor întrebări. Norman Yoffee a atras atenția recent că modelele evoluționiste folosite de către antropologi nu sunt tocmai aplicabile, pentru că fortează complexele societăți antice să intre în categoria de “state” sau “civilizații”. Arheologii tind să eticheteze culturile studiate cu atribute de genul “unitare” sau “grandioase”. Dacă aztecii sau chinezii au avut orașe și clase sociale, trebuie să fi avut și mayașii, deși dovezile sunt adesea controversate sau nonexistente.

Când ajung spaniolii în Mezoamerica, găsesc structuri complexe dominate de regi și nobili.

Fermierii le plătesc taxe. Familiile puternice ocupă centre politice și religioase. Templele, palatele, școlile, monumentele etc. umplu spațiul cultural. Preoții dețin cunoașterea secretă. Negustorii fac comerț cu sclavi, obsidian, pene, ciocolată, aur, piei sau jad. În principiu, aceste elemente de bază se coagulară până în 1600. La sosirea conquistadorilor trăiau în jur de 600.000 de descendenți ai mayașilor din epoca clasică, răspândiți în mici organizații prin nordul peninsulei Yucatan. Fiecare era guvernată de către un șef local numit batab, care avea în subordine câteva sute de subiecți. Câteodată aceștia stabileau alianțe sau se războiau, rezultând regate mai mari. Regii aveau titlul de halach uinic și se înveșmântau uneori după moda din epoca clasică (ajaw). O clasă a nobilimii ereditare (almehenob) domina structurile administrative. Multe dintre aceste trăsături erau se pare vechi, dar este greu de determinat măsura în care erau valabile pentru epoca clasică. Mayașii evului mediu erau de exemplu foarte beligeranți, dar cât de războinici erau strămoșii lor? În general se aplică analogia etnoistorică, de multe ori selectivă și înșelătoare.

Presupunerile istorice directe sunt într-o anumită măsură valabile, dar nu trebuie să pierdem din vedere că vechii mayași din nordul peninsulei Yucatan aveau și matrici culturale distince. Potrivit propriilor istorii, au fost influențați destul de mult de incursiunile mexicane. Liderii secolului al XVI-lea se foloseau de titlul ajaw, dar nu erau regi în sensul clasic. Multe elemente ale epocii clasice au fost respinse: stilul inscripțiilor regale, ceramica policromă foarte elaborată, calendarul cu durată lungă. Populația din evul mediu era mai scăzută decât în antichitate, iar instituțiile trebuie să fi fost și ele puțin diferite.

Este tentant să ne imaginăm că vechii mayași aveau nobilime ereditară sau că posedau sclavi, ca urmașii lor, cu toate acestea proiecțiile retrospective pot fi foarte eronate. Este ca și cum am încerca să înțelegem grecii din epoca bronzului prin prisma informațiilor despre Athena din epoca lui Pericle. Până când nu se va da la iveală un rezervor arheologic și epigrafic mai bogat, rămânem undeva între istorie și mit.

SURSA:

Historia.ro